

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Polskie czasopisma open access - próba charakterystyki

Author: Aneta Drabek

Citation style: Drabek Aneta. (2009). Polskie czasopisma open access - próba charakterystyki. "Bibliotheca Nostra. Śląski Kwartalnik Naukowy" (2009, nr 3/4, s. 43-54).

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

ANETA DRABEK

Biblioteka Uniwersytetu Śląskiego

POLSKIE CZASOPISMA OPEN ACCESS - PRÓBA CHARAKTERYSTYKI

Czasopismo elektroniczne, zwane „czasopismem online”, „czasopismem internetowym”, „e-czasopismem”, „elektroniczną publikacją” czy „elektronicznym periodykiem” to wydawnictwo ciągle opublikowane w postaci elektronicznej i możliwe do odczytu za pomocą komputera. W ostatnich latach periodyki w tej formie stały się ważnym i niezastąpionym źródłem informacji nie tylko dla naukowców i studentów, ale praktycznie dla każdego czytelnika. Wiele osób rozpoczyna wyszukiwanie potrzebnych tekstów od przejrzania serwisów e-czasopism, repozytoriów czy bibliotek cyfrowych; także popularne gazety udostępniają (zwykle odpłatnie) swoje archiwa. Internet jest podstawowym kanałem komunikacyjnym, więc trudno sobie w tej chwili wyobrazić powstanie jakiegokolwiek wydawnictwa ciągłego, które nie miałoby swego odpowiednika elektronicznego. Obserwuje się raczej tendencję odwrotną, czyli rezygnację z tradycyjnej drukowanej formy na rzecz dostępu online. Ostatnio jest zauważalne także „uwalnianie” informacji przez redakcje: nie tylko nowopowstałe tytuły są publikowane pełnotekstowo w Internecie, ale pojawiają się „stare” czasopisma w zdigitalizowanej formie. Wiele wydawców podejmuje trud skanowania archiwalnych roczników i umieszczania ich w sieci.

Początek XXI wieku to przełom krok w rozwoju elektronicznego czasopiśmiennictwa. W 2009 roku baza danych Ulrich's International Periodical Directory wśród ponad 300 tys. zarejestrowanych wydawnictw ciągłych odnotowuje ponad 70 tys. czasopism online (w 2006 roku było ich trzy razy mniej).

W ostatnich latach coraz częściej w odniesieniu do czasopism i innych materiałów umieszczonych w Internecie używa się terminu *open access*. Pojęcie to oznacza bezpłatny dostęp do publikacji dla

wszystkich użytkowników globalnej sieci (Maciejewska, Moskwa, Urbańczyk, 2007). Celem ruchu *open access* jest przełamanie monopolu wielkich komercyjnych wydawców, którzy narzucają coraz wyższe ceny swym odbiorcom (głównie bibliotekom), a także dostarczenie informacji naukowej swym użytkownikom z jednoczesnym zachowaniem praw autorskich dla jej twórców (ODLIS). Ruch *open access* jest także reakcją na niekorzystne zjawiska w samym procesie publikowania naukowego, takie jak: długie oczekiwanie na recenzje, limity przyjmowanych do publikacji prac oraz monopolistyczne praktyki ich wydawców i dystrybutorów (Niedźwiedzka, 2005). Z tego powodu dostęp do najnowszych badań opublikowanych na łamach czasopism jest znacznie utrudniony; stąd też wydaje się, że rozwijający się w ostatnich latach model *open access* może stać się przeciwwagą dla modelu tradycyjnego.

Wydawcy czasopism publikowanych w systemie *open access* umieszczają w Internecie pełne teksty artykułów w wolnym dostępie, co oznacza, że każdy użytkownik może bezpłatnie z nich skorzystać (wydrukować, skopiować, czy też przesłać innym zainteresowanym). Jedynym warunkiem obowiązującym wszystkich czytelników (dotyczącym zresztą także tradycyjnych źródeł) jest konieczność prawidłowego zacytowania i niedokonywania żadnych zmian w tekście (Nahotko, 2007, s. 98).

Wyróżnia się dwa rodzaje publikacji *open access*. Pierwszy z nich to ogólnie dostępne czasopisma (*open access journals*), a drugi to repozytoria, w których uczelnie, biblioteki, czy inne instytucje gromadzą preprinty lub recenzowane artykuły, prace dyplomowe, raporty z badań naukowych i inne publikacje (Maciejewska, Moskwa, Urbańczyk, 2007). W Polsce najbardziej znanymi repozytoriami są biblioteki cyfrowe, których twórcy digitalizują i udostępniają wiele tytułów czasopism.

Open access przede wszystkim kojarzy się z brakiem opłat, jednakże zasada ta nie zawsze jest realizowana przez użytkowników w najbardziej pożądanym sposobie (czyli pełne archiwum dostępne jak najszybciej, za darmo i bez żadnych ograniczeń). Często ustalane są specjalne ograniczenia i warunki, które zazwyczaj zabezpieczają interesy wydawców. Można wyróżnić następujące modele czasopism OA (Nahotko, 2007, s. 98-100):

1. Pełny *open access* – bezpłatny dostęp do wszystkich artykułów.
2. Opóźniony *open access* – w stosunku do tekstów z ostatnich miesięcy (lub lat) stosowana jest karencja i dopiero po tym czasie treści są umieszczane w sieci.
3. Krótkoterminowy *open access* – w tym przypadku na krótko udostępnia się teksty najnowsze, potem dostępne są tylko dla prenumeratorów.

4. *Open access* dla wybranych treści — bezpłatnie dostępne są wybrane działy (np. „od wydawcy”, kronika”) lub niektóre artykuły.

5. Częściowy *open access* — użytkownik może korzystać z artykułów badawczych, a za pozostałe są pobierane opłaty.

6. Zdublowany *open access* — czasopismo jest umieszczane w sieci i jednocześnie udostępnia się wersję drukowaną.

7. Hybrydowy *open access* - bezpłatnie w sieci są publikowane te artykuły, za które zapłacili autorzy, z pozostałych korzystają prenumeratorzy.

8. Wspomagający *open access* — kraje rozwijające otrzymują w darze (od niektórych organizacji międzynarodowych lub wydawców) bezpłatny dostęp do czasopism publikowanych komercyjnie.

9. Zminimalizowany *open access* — to bazy danych i strony WWW umieszczające informacje o zawartości czasopism, często także z abstraktami i słowami kluczowymi.

Wśród zalet czasopism *open access* wymienia się: szeroki i bezpłatny dostęp do publikacji naukowych, szybki proces publikacji (kilka tygodni od dostarczenia artykułu do redakcji), sprawną wymianę wyników badań między uczonymi, a także fakt indeksowania tych tytułów w bazach bibliograficznych, zapewnioną archiwizację treści, możliwość monitorowania zainteresowań danym tekstem za pomocą statystyk, znacznie większą poczytność i co za tym idzie potencjalnie większą cytowalność. Dodatkowym atutem jest zachowanie przez autora możliwości swobodnego dysponowania swoim dziełem. Atrakcyjność czasopism *open access* wynika przede wszystkim z łatwości i swobody w przepływie informacji, co jest niezbędnym warunkiem rozwoju naukowego i postępu (Maciejewska, Moskwa i Urbańczyk, 2007).

Coraz więcej tytułów dostępnych jest w Internecie bezpłatnie. Gazety codzienne, czasopisma naukowe, gazetki szkolne – praktycznie wszystkie rodzaje wydawnictw ciągłych można znaleźć w formie elektronicznej. Tytułów jest tak dużo, że powstają specjalne serwisy czy bazy danych, które gromadzą informacje na temat takich czasopism.

Jeśli chodzi o czasopisma zagraniczne, to warto przyjrzeć się serwisowi DOAJ (Directory of Open Access Journal) (Directory). Jest to portal utworzony przez Lund University Libraries zawierający informacje o ponad 4200 tytułach pełnotekstowych naukowych czasopism elektronicznych w wolnym dostępie. W przypadku 30% tytułów jest możliwe także wyszukiwanie artykułów. Zakres tematyczny obejmuje większość dyscyplin akademickich – biologię, chemię, fizykę, matematykę, technikę, nauki o Ziemi, językoznawstwo, literatu-

roznawstwo, sztukę, historię, socjologię, nauki polityczne, psychologię, filozofię, religię, edukację, zarządzanie i inne. Lista stale jest wzbogacana o nowe tytuły.

Bardzo ważnym serwisem w sferze szerokiego udostępniania czasopism elektronicznych było stworzenie przez Bibliotekę Uniwersytecką w Regensburgu Elektronische Zeitschriftenbibliothek (EZB – Elektronicznej Biblioteki Czasopism) (Die Elektronische). Obecnie z serwisu korzysta prawie 500 bibliotek z Niemiec i innych krajów. Kolekcja obejmuje blisko 43 tys. czasopism, z czego ok. 5,5 tys. stanowią czasopisma dostępne tylko w formie elektronicznej. Dzięki zastosowaniu bardzo prostych symboli, przypominających światła sygnalizacyjne, użytkownik uzyskuje informację czy czasopismo jest udostępnione bezpłatnie, w ramach wykupionej przez bibliotekę licencji, czy też dostępne są jedynie spisy treści. Bazę przeszukiwać można poprzez słowa w tytule, słowa kluczowe, wydawcę, ISSN, można także skorzystać z gotowego wykazu dziedzin.

Free Medical Journal udostępnia 430 tytułów z zakresu medycyny i nauk pokrewnych (Free Medical).

W portalu Open J-Gate znaleźć można blisko 4800 tytułów (ponad milion artykułów, roczny przyrost ok. 300 000), w tym ponad 2600 recenzowanych czasopism naukowych. Co ciekawe, portal indeksuje nie same czasopisma, a artykuły w nich opublikowane, co znacznie poprawia jego funkcjonalność. Do każdego rekordu artykułu dołączony jest odnośnik umożliwiający bezpłatne pobranie pełnego tekstu. Bazie towarzyszy rozbudowany formularz pozwalający na wieloaspektowe poszukiwania (Open J-Gate).

Highwire Press Archive to otwarte archiwum z zakresu nauk medycznych, tworzone we współpracy Highwire Press z towarzystwami naukowymi oraz wydawcami. Baza ta zawiera 5,5 mln artykułów z ponad 1 200 czasopism. Z ok. 40% artykułów skorzystać można w wolnym dostępie (Highwire Press).

Na tle tych inicjatyw polskie bazy czasopism elektronicznych przedstawiają się o wiele skromniej, jednakże omawiając tego typu zagadnienie nie można ich pominąć.

Utworzona w 2005 roku baza danych „Arianta — Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne” zawiera informacje o ponad 2300 tytułach czasopism polskich, które mają swoje strony WWW oraz udostępniają na nich przynajmniej archiwa spisów treści (Drabek, Pułikowski, 2005-2009). Od momentu uruchomienia bazy do sierpnia 2009 roku liczba czasopism zwiększyła się o 340%. Bazę można przeszukiwać wpisując fragment tytułu, ISSN lub wydawcę. Wyniki wyszu-

kiwania można ograniczyć wybierając z listy dziedzinę, częstotliwość, rodzaj czasopisma (naukowe/fachowe), sposób udostępnienia (drukem i online / tylko online). Odpowiednie pola wyboru umożliwiają zawężenie poszukiwań do periodyków mających abstrakty i/lub pełne teksty. Baza także umożliwia wybór czasopism punktowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, indeksowanych w bazie Web of Science (tzw. lista filadelfijska) lub Index Copernicus.

Baza „Arianta” jest jedynym tak kompletnym źródłem informacji o naukowych i fachowych polskich czasopismach elektronicznych. W sieci można znaleźć jedynie niewielkie wykazy czasopism, które zawierają tylko podstawowe informacje na ich temat (zazwyczaj tytuł i link, rzadziej informacje o dostępności pełnych tekstów czy abstraktów). „Arianta” zamieszcza wszystkie ważne informacje, które są dodatkowo sprawdzane w innych źródłach, jest codziennie aktualizowana.

Na podstawie „Arianty” można wyróżnić polskie czasopisma elektroniczne, które publikują na zasadach *open access*. Do analizy wybrano tylko te tytuły, które udostępniają całe roczniki (przynajmniej jeden). Włączono także te wydawnictwa ciągle, z których korzystać można pod warunkiem bezpłatnej rejestracji. Udało się stworzyć listę 954 polskich czasopism *open access*, co stanowi ok. 42% zawartości bazy. Zasobów czasopiśmienniczych w trybie *open access* wciąż przybywa zarówno jeśli chodzi o liczbę czasopism (w 2006 roku było to zaledwie 158 tytułów), jak i poszerzenie oferty dostępnych roczników archiwalnych. Warto także zwrócić uwagę, że na liście tej znalazły się nie tylko czasopisma wydawane obecnie, ale także starsze tytuły (dziewiętnastowieczne i przedwojenne), które zostały zeskanowane i umieszczone w sieci.

Czasopisma elektroniczne prezentowane są na stronach WWW w najróżniejszej formie. Wydawnictwa *open access* najczęściej są dostępne w dwóch modelach:

1. Czasopisma udostępniane przez wydawców na specjalnie zaprojektowanych stronach i pod dedykowanym adresem WWW. Strony – mimo różnorodności graficznej – mają zazwyczaj tę samą strukturę umieszczanych informacji, na którą składają się najczęściej: dane o tytule, skład komitetu redakcyjnego, informacje użyteczne dla potencjalnych autorów, formularz prenumeraty, zawartość bieżącego numeru oraz archiwum zawierające spisy treści (czasem uzupełnione o abstrakty i pełne teksty) poprzednich numerów¹.

¹ Przykładem takiego modelu publikowania na gruncie polskim jest Wydawnictwo Medyczne Via Medica czy Termedia, które udostępniają w sieci po kilkadziesiąt tytułów.

2. Czasopisma umieszczone w bibliotekach cyfrowych. Wśród udostępnianych w ten sposób czasopism znajdują się takie tytuły, które wydane były co najmniej 70 lat temu i trafiły do domeny publicznej, jak również nowe publikacje, w przypadku gdy została zawarta odpowiednia umowa z właścicielem praw autorskich. Pozyskane w ten sposób wydawnictwa (zeskanowane lub przekazane w wersji elektronicznej) trafiają do wspólnej bazy danych biblioteki cyfrowej². Wśród ciekawych przykładów trzeba wymienić 18 podserii „Acta Universitatis Nicolai Copernici”, których archiwa znalazły się w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej, czy 7 podserii „Prac Naukowych Uniwersytetu Śląskiego”, które na bieżąco są publikowane w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej. Warto też wspomnieć o wydawnictwach Wyższej Szkoły Humanitas, które publikowane są w postaci preprintów, czyli cyfrowe wersje pojawiają się w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej jeszcze przed ukazaniem się papierowego odpowiednika.

Wśród wydawców czasopism open access dominują uczelnie wyższe (383 tytuły) oraz stowarzyszenia naukowe (162). W dalszej kolejności wymienić trzeba wydawnictwa prywatne (128), ośrodki Polskiej Akademii Nauk (102), instytuty naukowo-badawcze (73). Pozostałe tytuły publikowane są przez biblioteki, muzea i archiwa (30), ministerstwa i urzędy centralne (23), fundacje (12) oraz inne instytucje sprawcze (41).

Wśród 954 tytułów blisko 20% (181) stanowią wydawnictwa, które udostępniają pełne zasoby. Każdy zainteresowany może w dowolnym momencie i bez ponoszenia żadnych kosztów sięgnąć do tekstów opublikowanych na ich łamach. Wśród nich wyróżniają się czasopisma, których archiwa sięgają lat pięćdziesiątych, a zwłaszcza: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Universitatis Iagellonicae Acta Mathematica” (archiwum od 1955), „Acta Palaeontologica Polonica” (1956) oraz „Bibliotekarz Zachodnio-Pomorski” (1959). W grupie tej znajdują się także tytuły nieco młodsze, które zaczęły się ukazywać w latach 1969-1979: „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” (1969), „Acta Ichthyologica et Piscatoria” (1970), „Kras i Speleologia” (1977) oraz „Ochrona Środowiska” (wydawana od 1979 roku przez Dolnośląski Oddział Polskiego Zrzeszenia Inżynierów i Techników Sanitarnych). Cztery czasopisma rozpoczęły publikowanie w latach

² Dzięki tym inicjatywom trafiło do sieci kilkanaście tytułów czasopism matematycznych udostępnionych w Kolekcji Matematycznej Wirtualnej Biblioteki Nauki, czy też wiele wydawnictw uczelnianych, które znaleźć można m. in. w Kujawsko-Pomorskiej Bibliotece Cyfrowej, Śląskiej Bibliotece Cyfrowej, Małopolskiej Bibliotece Cyfrowej i in.

osiemdziesiątych, a kolejne 26 w latach dziewięćdziesiątych. Większość tytułów (132), to periodyki nowe z lat 2000-2009, dla których elektroniczne publikowanie rozpoczęło się równocześnie z wydaniem wersji tradycyjnej lub posiadają tylko wersję online.

Szczególną uwagę zwracają czasopisma starsze (dziewiętnastowieczne i przedwojenne), które zostały zeskanowane przez bibliotekarzy i umieszczone w bibliotekach cyfrowych. Wśród nich warto wymienić czasopismo „Skamander” (dostępne tomy za lata: 1920-1928; 1935-1939), „Przegląd Lwowski” (1871-1883), „Sztuki Piękne” (1924-1934), „Ateneum Wileńskie” (1921-1939) czy „Miesięcznik Heraldyczny” (1908-1915, 1930-1939).

Kolejną grupę czasopism stanowią te wydawnictwa, które udostępniają archiwa od początku ukazywania się czasopisma, ale bez ostatnich roczników. Wśród 141 tytułów z tego zakresu w przypadku 11 embargo wynosi rok. Artykuły opublikowane w dwóch ostatnich latach nie są dostępne w przypadku 38 czasopism, a dla kolejnych 38 tytułów nie można przeczytać w wolnym dostępie publikacji z trzech ostatnich lat. Dla pozostałych wydawnictw ciągłych ten okres jest jeszcze dłuższy i wynosi odpowiednio 4 lata (dla 16 tytułów), 5 lat (dla 11), 6 lat (dla 4) oraz 7-14 lat (dla 21). Wśród tych ostatnich najbogatszym archiwum mogą się pochwalić czasopisma wydawane przez Instytut Matematyczny Polskiej Akademii Nauk: „Fundamenta Mathematicae” (wolny dostęp do 166 tomów z 81 lat), „Studia Mathematica” (143 tomy z 71 lat) i „Acta Arithmetica” (95 tomów z 65 lat)³. A poza tym warto także wymienić inne wydawnictwa ciągłe: „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Filologia Polska” (wolny dostęp do 61 tomów z lat 1957-2005), „Archaeologia Polona” (44 roczniki, brak dostępu do artykułów z 3 ostatnich lat), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” (40 roczników, brak dostępu do 3 zeszytów).

Najliczniejszą grupę – 355 czasopism – stanowią te wydawnictwa, które udostępniają na swoich stronach WWW ostatnie roczniki. W grupie tej na szczególną uwagę zasługują ukazujące się od połowy lat 50. kwartalniki: „Urologia Polska” (archiwa pełnych tekstów od 1978 roku) oraz „Acta Biochimica Polonica” (pełne teksty od 1985 roku). Poza tym kilkunastoletnie zasoby na swych stronach umieszczają: „Acta Astronomica” „Annales Mathematicae Silesianae” (po 18 ro-

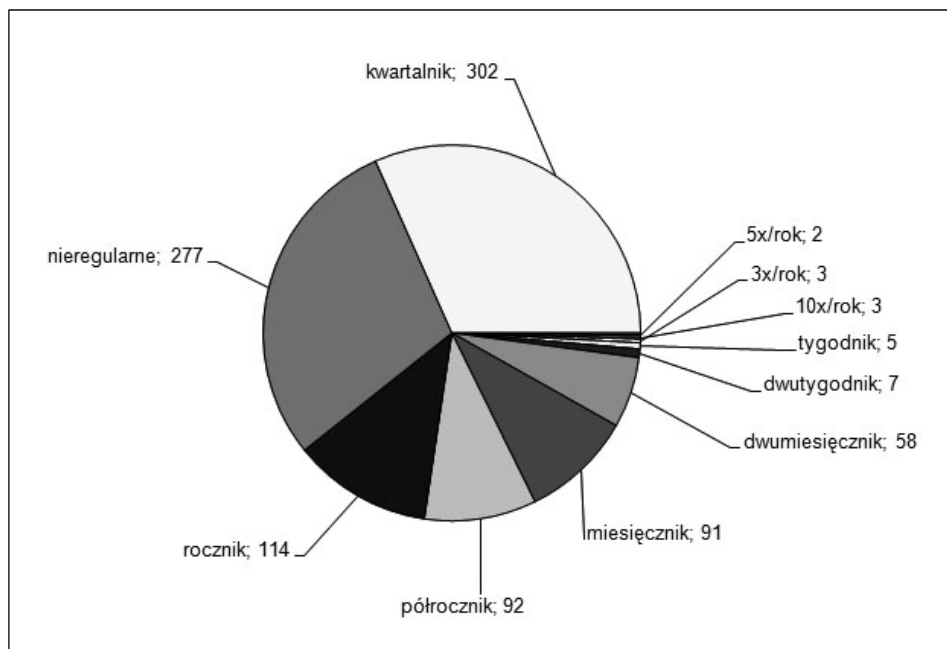
³ Archiwa tych czasopism dostępne są w Kolekcji Matematycznej Polskiej Biblioteki Wirtualnej Nauki.

czników), „Bulletin of the Section of Logic” (17), „Acta Neurobiologiae Experimentalis” (16) oraz „Archiwum Medycyny Sądowej i Kryminologii”, „International Agrophysics” i „Seminare” (po 15). W przypadku 22 kolejnych czasopism czytelnik może korzystać z materiałów umieszczanych w drugiej połowie lat 90. Blisko 1/3 tytułów (101) pojawiła się w sieci na początku XXI wieku i oferuje swym czytelnikom artykuły z 7-10 ostatnich lat. Zdecydowana większość czasopism (223) zamieszcza archiwa z ostatnich lat. Wśród nich są zarówno tytuły nowe, jak i te z długą tradycją, których redakcje zdecydowały się na prezentację swych zasobów w systemie *open access*.

Ostatnia grupa to 278 czasopism, które publikują w sieci wybrane roczniki. Czasem oznacza to dostęp do kilkunastu tomów danego czasopisma (np. „Roczniki Towarzystwa Naukowego w Toruniu” – 57 tomów z lata 1878-1953, dwie serie „Roczników Polskiego Towarzystwa Naukowego” – po 48 tomów, a także „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Nauki Humanistyczno-Społeczne. Ekonomia” i „Studia Anglica Posnaniensia” – po 36 tomów). Bogate archiwa niektórych tytułów zostały zeskanowane i umieszczone w bibliotekach cyfrowych. Dzięki inicjatywie bibliotekarzy zainteresowani mogą zapoznać się m.in. z przedwojennymi rocznikami tak wartościowych czasopism, jak: „Pamiętnik Literacki”, „Język Polski”, „Kwartalnik Historyczny”, „Zapiski Historyczne”, „Rocznik Krakowski” czy „Zaranie Śląskie”. Wśród 278 tytułów ponad 40% stanowią czasopisma zamieszczające w sieci od jednego do trzech roczników.

Wśród polskich naukowych czasopism pełnotekstowych przeważają kwartalniki (31% – 302 tytuły) i wydawnictwa nieregularne (29% – 277). W dalszej kolejności występują miesięczniki i półroczniki (po ok. 10%) oraz dwumiesięczniki (6%). Pozostałe 2% stanowią dwutygodniki, tygodniki oraz czasopisma które ukazują się 3, 5 lub 10 razy na rok. Dokładne dane dotyczące częstotliwości ukazywania się przedstawia rys. 1.

Wśród czasopism pełnotekstowych dostępnych nieodpłatnie w sieci znaleźć można tytuły z wszystkich dziedzin wiedzy. Jeszcze kilka lat temu, gdy powstawała baza „Arianta”, większość polskich czasopism *open access* reprezentowała medycynę i niektóre dyscypliny z nauk ścisłych. Trudno było znaleźć jakiegokolwiek pełne teksty z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. W ostatnich dwóch latach ta sytuacja znacznie się zmieniła. Co prawda wciąż jest najwięcej medycznych czasopism pełnotekstowych (172 tytuły spośród 954), ale pozostałe dziedziny także mają swoją reprezentację w zasobie *open access*. Najliczniejszą grupę (oprócz medycyny) stanowią periodyki z nauk przyrodni-

Rys. 1. Częstotliwość ukazywania się polskich naukowych czasopism pełnotekstowych
polskich naukowych czasopism pełnotekstowych
Źródło: opracowanie własne na podstawie bazy danych „Arianta”

czych, technicznych i rolniczych. Czasopisma te mają też najczęściej największe archiwa pełnych tekstów w wolnym dostępie. Wydaje się, że przyczyną takiego stanu jest z jednej strony dłuższa obecność w sieci, a z drugiej dodatkowa motywacja w postaci punktacji przyznawanej przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, która brana jest pod uwagę w ocenie parametrycznej jednostki. W przypadku czasopism z nauk ścisłych, przyrodniczo-medycznych i technicznych wśród dziewięciu kryteriów, które decydują o przyznaniu tytułom punktacji (od 1 do 6 punktów) strona internetowa z dostępem do streszczeń „daje” pismu 0,5 punktu, a pojawienie się w Internecie pełnych tekstów – kolejne 0,5 punktu. Poza upowszechnianiem wyników badań naukowych wśród czytelników całego świata, wymierna korzyść w postaci dodatkowego punktu na pewno zachęca redakcje do publikowania w sieci pełnych tekstów.

Wśród czasopism *open access* duża grupa reprezentuje nauki społeczne (172), a na uwagę zasługują nauki ekonomiczne (61 tytułów) oraz pedagogika (39).

W ostatnich dwóch latach w Internecie znalazło się wiele tytułów (61) z zakresu historii i archiwistyki. Ciekawy warsztat pracy zapewnili sobie bibliotekarze udostępniając w sieci pełne teksty 23 czasopism, w tym tak poczytnych jak „Bibliotekarz”, „Poradnik Bibliotekarza” czy „Warsztaty Bibliotekarskie”.

Nauki humanistyczne reprezentują w sieci: filologia (43 czasopisma), filozofia (35), sztuka (30) oraz teologia i religioznawstwo (22). Wydawnictw humanistycznych jest w bazie „Arianta” dużo więcej, ale większość z nich rozpoczęła swój „sieciowy żywot” skromnie – w postaci spisów treści czasem uzupełnionych o abstrakty. Jednakże pierwsze obserwacje pozwalają na postawienie tezy, że wkrótce i one zyskają pełniejsze archiwa i poszerzą w ten sposób grono swych czytelników.

W bazie Arianta zostały umieszczone wszystkie wydawnictwa ciągłe, dla których corocznie obliczany jest najważniejszy wskaźnik służący ocenie czasopism – Impact factor. W tym elitarnym gronie znalazły się jak dotąd 63 polskie tytuły. Wśród nich blisko 70% to czasopisma open access. Ich redakcje już dawno doceniły korzyści, jakie niesie publikowanie w sieci. Dzięki temu wyniki badań są szybko udostępniane, ale także zwiększa się krąg czytelników – osób zainteresowanych daną tematyką.

Czasopisma elektroniczne w bardzo krótkim czasie stały się niezaprzeczalnym (a czasem jedynym) źródłem informacji dla wielu badaczy i studentów. Nie trzeba nikogo przekonywać, że dla czytelników idealna jest możliwość skorzystania z danego tekstu w każdym miejscu i czasie, bez zbędnych ograniczeń i opłat. Przekonanie to popiera coraz więcej redakcji podejmując decyzję o „uwolnieniu” kolejnych roczników. Działania te wspierają także bibliotekarze podejmując rozliczne zabiegi o udostępnienie czasopism w sieci. Prace te dotyczą zarówno tych publikacji, które trafiły już do domeny publicznej, jak i nowych, bo one są najczęściej obiektem zainteresowań ze strony użytkowników.

Przeprowadzona analiza polskich naukowych czasopism open access pokazała, że ich liczba zwiększyła się sześciokrotnie w ciągu trzech lat i wciąż rośnie. Wiele tytułów jest już dostępnych w całości w sieci i reprezentują one wszystkie dziedziny wiedzy.

Wydaje się, że w najbliższych latach w Polsce możemy spodziewać się poszerzenia oferty o nowe tytuły, zwiększenia liczby dostępnych archiwalnych roczników (zwłaszcza przy malejących cenach skanerów i usług w zakresie digitalizacji), a także rezygnacji z wersji drukowanej na rzecz elektronicznej. Z pewnością nie oznacza to jednak, że w krótkim czasie zapomnimy o tradycyjnie wydawanych czasopismach.

Bibliografia

Directory of Open Access Journals [online].: Lund University Libraries 2009 [dostęp: 2009-11-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.doaj.org/>.

Drabek A., Pulikowski A., *Arianta — Naukowe i fachowe polskie czasopisma elektroniczne* [online]. 2005-2009 [dostęp: 2009-11-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://www1.bg.us.edu.pl/bazy/czasopisma/>.

Die Elektronische Zeitschriftenbibliothek [online].: Universitätsbibliothek Regensburg 1997-2009 [dostęp: 2009-11-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://rzblx1.uni-regensburg.de/ezeit/>.

Free Medical Journal [online]. [dostęp: 2009-11-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.freemedicaljournals.com/>.

HighWire Press Archive : Stanford University [dostęp: 2009-11-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://highwire.stanford.edu>.

Maciejewska Ł., Moskwa K., Urbańczyk B. (2007) *Czasopisma naukowe Open Access – model otwartego dostępu do wiedzy*. W: IV Ogólnopolska Konferencja EBIB Internet w bibliotekach Open Access, Toruń, 7-8 grudnia 2007 roku [online]. 2007. [dostęp: 2009-11-06]. Dostępny w World Wide Web: http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/maciejewska_moskwa_urbanczyk.php#8.

Nahotko M. (2007), *Naukowe czasopisma elektroniczne*. Warszawa.

Niedźwiedzka B. (2005), *Open Access, cz. 1*. „Forum Akademickie” [online]. 2005, nr 4 [dostęp: 2009-11-06]. Dostępny w World Wide Web: http://www.forumakad.pl/archiwum/2005/04/17-za-open_acces_cz_1.htm.

ODLIS : Online Dictionary of Library and Information Science [online]. 2004-2007 [dostęp: 2009-11-06]. Dostępny w World Wide Web: http://lu.com/odlis/odlis_o.cfm.

Open J-Gate [online]. [dostęp: 2009-11-06]. Dostępny w World Wide Web: <http://www.openj-gate.com>.

A. Drabek *Polish open access periodicals – an intent of characterization*
Summary

Among electronic periodicals we can observe the increase of free full text publication. The article describes e-periodicals working on “open-access” base. A detailed description includes 954 Polish publications, to which publishers offer unlimited access in at least one of their annals. The analysis takes into consideration the chronological range of the offered publications, publishers, frequency and the represented discipline.

